

ÉRTEKEZÉSEK.

Arany János mint zeneszerző.

E néhány sornak az a célja, hogy a nagy költő születésének századik évfordulója alkalmából, noha már az évfordulón jócskán túl vagyunk is, rámutasson Aranynak egy olyan irányú működésére, amelyre úgy látszik feledékenységből nem történt kielégítő utalás. Értom a költő zeneszerzői működését.

Aranyt mint zeneszerzőt elsőben Bartalus István mutatta be a magyar közönségnek, mikor a következő c. alatt: «Arany János dalai», kiadta Arany zeneszerzeményeit. A pazar kiállítású kvart alakú kötet Erzsébet ausztriai császárné és magyar királyné ő felségének van ajánlva. A képek Gyulai László jellegzetes rajzai. A kiadás teljes címe: Arany János dalai Petöfi, Amadé és saját költeményeire. Énekre és önálló zongorára feldolgozta Bartalus István. Budapest, 1884.

Bartalus a díszes kötet előszavát 1883. jan. 31-én felolvasta a Kisfaludy-Társaságban. Felolvasásában utalt arra, hogy Aranynak a zenével való foglalkozása csak halála után derült ki. Hogy Arany nem lett nagy zeneköltő, festő vagy szobrász, azt Bartalus az akkori viszonyoknak tulajdonítja. Nálunk — úgymond — a «versírás» volt az egyedül uralkodó művészet.

Hogy Arany mikor kezdett a zenével foglalkozni, azt is Bartalus előszavából tudjuk meg. Arany maga mondta el Bartalusnak 1882 nyarán, hogy a zenét kisujszállási tanítóskodása alatt kezdte tanulni. Módjában volt használni igazgatója könyvestárát és klavirját, mint akkor a zongorát nevezték. Aranyt nem oktatta zenében senki, maga magának volt a mestere. Zenetanulása a kisujszállási egy évi működése után abbanmaradt. Bartalus felteszi, hogy Arany egy év alatt «sokat tanulhatott», de a technika helyett inkább benső lelki táplálékot merített az egy évi zongoratanulásból. A technikát ugyan elfeledte, de lelkének ifjúkori érzeményei végpercéig megmaradtak.

A zongorát később a lantból módosított gitárral helyettesítette. Ezt már diákkorában is tudta kezelni.

Bartalusnak, ki Arany dalainak értékét hivatva volt megítélni, alkalmasint igaza van, mikor azt írja: «Nemzetiségünk» Aranyban «egy nagy nemzeti zeneköltőt» vesztett el. «Egészen felhagyott a zenével, de ismétlem: zenetanulmányai úgy meglátszanak hangzatos liráján, mintha minden költeményét dalolva írta volna.»

Bartalusnak ezekben a szavaiban: «Egészen felhagyott a zenével», *nemi kis ellenmondás* van, hiszen maga Bartalus mondja, hogy Arany

utolsó dala: a Tudós Macskájának megzenésítése 1882 áprilisában történt, tehát a költő halála évében. Arany maga mondja el Önéletrajzában, hogy mikor Debreczenben felsapott színésznek, szép csengő hangja volt s ebből következtethetni, hogy egyúttal jól is énekelt. A színészek között töltött idő is serkentőleg hathatott zenei fejlődésére s már akkor megcsendülhetett lelkében egyik-másik dalszerzeményének csméje. Semmi esetre sem fogadható el egészen, amit Hodossy Béla ír: Arany János dalai c. tárcájában, hogy a Salamentól Aranynak ajándékozott gitár készítette volna, hogy a költő zenei dalszerzéssel megpróbálkozott. Hiszen a gitárt, mint előbb említettem, diákkorában is tudta kezelni, aztán Török Pál zongoráján is volt módja zenei tudását gyarapítani. (L. Hodossy Béla: Arany János dalai. Sárospataki Hirlap. 1917. 9—10. sz. Én csak az Irodalomtörténet ismertetése után idézem H. cikkét. Irodalomtörténet 1917. 455. L.) Feltevésemet támogatja a *Tamburás öreg úr* (1877.) következő strófája is:

Az öreg úr így, *dalai közt* élve,
 Enlékezik időre, helyre, személyre:
 Kitől, mikor és hol tanulta, dalolta
 Ezt is, amazt is, *gyermek kora olta*.

Arany tehát, mint e sorok is mutatják, mindig nagy figyelemmel hallgatta a szép magyar nótákat s a hetvenes évek elején egyik névnapja alkalmával megvallotta barátainak, hogy egykor tudott gitározni s hogy még most is tudna. Ez a vallomás adta Salamon Ferencnek azt az eszmét, hogy a következő János-napon meglepte a költőt egy gitárral. Ez a gitár van aztán oly szépen megénekelve az előbb említettem költeményben s ez meg a pipa volt a hetvenes, nyolevanas években a súlyos beteg költőnek vigasztalója:

Az öreg úr (fél-süket és fél-vak).
 Maga számúra és lopva zenél csak.
 (*Tamburás öreg úr.*)

Hogy mily nagy volt zenei tudása, az kiviláglik Bartalus azon megjegyzéséből, hogy Arany akármelyik népdalunkat el tudta játszani mind a 12 lótranemben. Bartalus szerint Arany csak dallamokat írt ugyan, melyek nélkülözik a kielégítő harmoniát, de a dallamok a helyzethez illően *élet-hívek* s nemcsak mély érzés, hanem *szakértelem* szüleményei. Ennél is többet mondott: némely dal legjobbaink közé sorolandó, némelyik pedig egészen műveletlen tért foglal el.

Bartalusnak a zeneszerzőségére vonatkozó megjegyzéseit azért ismertetem ilyen bőven, mert tapasztalásból tudom, mily nehéz Arany dalainak gyűjteményét még a fővárosban is megszerezni.

Bartalus 1863-ban Arany János folyóiratában, a Koszorúban, Waguerról egy tanulmányt írt. Arany a tanulmány végén a következőket jegyezte meg: «Nem kívánunk tisztelt referensünkkel vitatkozni. Örömezt elis-

merjük W. R. kitünő tehetségét, sőt operareformja is úgy tűnik fel előttünk, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera tulzásai ellen. Azonban a jövő operájának, amennyire *elméletből* ismerjük, nem ígérhetünk nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen, mert e miatt kénytelen megbénítani azt is, mit mint opera elérhetne.» (Haraszi Emil: Wagner R. és Magyarország. Bpest, 1916. 279. l. Ugyancsak Haraszi Emil mondja ugyanott, hogy Arany nemcsak zenebarát, de komponista is volt és Wagner elméleti írásait jól ismerte.)

Arany a polemiát folytatta a Zenészet Lapokkal a Koszoru 1863. I. évf. II. félév. 238. s 285–86. lapokon.

Feltűnő, hogy id. Ábrányi K., noha rámutat Aranyra arra az érdekre, hogy a Petőfi-dalok terjesztésében sikerrel fáradozott, Aranyt még a a nem ex professo zenészek között sem említi bővebben. Mindössze ennyit mond Aranyról az ezredéves zene- és hangszerkiállítás alkalmából: «A mellékterem irodalmi és színművészeti osztályában látható volt még Arany János gitárja és Toldy Ferenc harmonikája is. E két irodalmi nagyság a zene műzsájával is szeretett időközben társalogni.» (A magyar zene a XIX. században. Bpest, 1900. 601. l.).

Az Országos Dalosegyesület 1870-ben dalversenyszövegre 10 arany pályadíjat tűzött ki. A pályaművek bírálóiul [felkérték Arany Jánost, Gyulai Pált és Vadnay (sic!) Károlyt. A pályázat első ízben sikertelen volt. A bírálati jelentést Arany írta. Fejtegette a tiszta magyar versmértéket, melyről a pályázók megfélekedtek. A choriambust mint magyar mértéket sürgette. A második pályázat sikeres volt. A bírálók ugyanazok voltak. (Id. Ábrányi K. fentebb idézett munkája. 601. l.).

Aranyra a magyar zenéhez való viszonyára élénk világot vet a következő kedves feljegyzés, mely a Nemzet-ben jelent meg 1882 okt. 27-én. «Arany Jánosról a Pesti Naplóban a következő érdekes történetet beszéli el Nagy József ez év tavaszán Aranyra tett látogatásáról: Benyitván hozzá, a megöszült, megtört embert karszékekben ülve találtam családja által körülvéve. Mindjárt így szólott hozzám: «Kedves Öcsém, amint látom, velem együtt penzióban van.» «Látom — folytatá néhány perc múlva — a jogenyefa tetejében nem feketében, hanem fehérben ül a holló!» «Értem a célzást», — felelém. Midőn hajdan Arany e kedves nótáját előtte dalolgattam, akkor még a haja is fekete volt, de most már az idő bemeszelte. Arany nem soká kedves hangszerét, a gitárt, kezébe vette s kevés ideig gitározott. Gyöngélgéző neje meghatva, örömkönyvekkel telt szemmel mosolyogva mondá: «Janit ily jó hangulathban rég nem láttam, hogy gitározók.»

A párisi Magyar Egyesület 1882 dec. 21-én Arany János emlékéért ünnepelte. «Mendel kisasszony szavalaata után — írja a Nemzet 1882 dec. 27-én — Bertha Sándor előrebocsátva, hogy Arany János zenével is foglalkozott, a Toldi-trilógia nagy költőjét mint zeneszerzőt mutatta be. eljátszva Budapestről magával hozott 1 Barthalus (!) szívességéből neki e célra átengedett «Zách Klára áriáját», mely anélkül, hogy nagy igényekkel

lépne fel, a maga egyszerűségében megható. Mintha egy XVII. (I) századbeli hegedős bánatos dalát hallanók. Ez az igénytelen, de kedves zeneszerzemény, — melynek premiére auditionja a párizsi Magyar Egyesületnek jutott osztályrészül — világosan mutatja azt, hogy a magyar költői rythmus nagy mestere a zenei harmoniában kereste a lyrai költészet helyes föltételeit.)

Arról is van feljegyzésünk, hogyan mutatták be itthon Arany János zeneszerzeményeit. A Harmonia 1883. II. 5. számában Arany János mint zeneszerző c. alatt rövid cikket közöl, amelyben azt olvassuk, hogy mikor Bartalus a dalokat bemutatta, az Akadémia ülésterme zsúfolásig megtelt. Arany dalait Láng Fülöp énekelte Bartalus zongorakisérére mellett.

Aranynek zenekedvelésére és gyengéd baráti figyelmére mutat az a feljegyzés is, amelyet a Pesti Hírlap közöl 1882. okt. 28-án. E szerint egyszer egy díszes társaság volt együtt vacsorán Arany Jánosnál. A társaságban több fővárosi író is résztvett. Arany titokban elhívatta a cigányt. A banda kívül először is Tompa «Télen-nyáron pusztán az én lakásom» gyönyörű népdalára írt s már akkor népszerűvé vált nótát zendíté rá Arany János utasítására. (P. H. Arany Jánosról. Tárca Tóth Józseftől).

Arany dalai közül, melyek vegyes hangra is le vannak téve, legjobban tetszettek: *A tudós macskája*, *A szép fényes katonának és Csokonai*. Az első kettőt harminctagú énekkarommal egy Arany-ünnepélyen alkalmam volt bemutatni s mondhatom, hogy a hatása nagy volt. Különbö az énektanárok előtt régi dolog, de mintha az újabb nemzedék egy kissé mégis megfélekedzett volna arról, hogy Aranynek vegyeskarra szánt zeneszerzeményei is vannak.

Ezzel kapcsolatban még egy eszmét vetek fel, melynek megvalósítása nemcsak az iskolai énekművészetnek, hanem a magyar irodalmi oktatásnak is nagy hasznára lenne.

Össze kellene gyűjteni mindazokat az énekeket, melyeknek szövege irodalmi tekintetben fontos s ezeket az énekeket kellene a diákokkal énekelteni templomban és hangversenyteremben. Elkézdve a *Sz. István jobbkezeről*. c. énektől Balassin, Tinódin, Amadén, Horváth Ádámon s a XIX. sz. nagy költőin át egészen Arany János haláláig. Az egyházi énekek gyöngyei megtalálhatók Bogisich Mihály *Őseink buzgótsága* c. gyűjteményében (Budapest, 1888.), de híres lírikusaink profán szövegeire írt dalainak gyűjteményes kiadásával még eddig nem dicsekedhetünk. Hogy egy ily gyűjtemény mekkora hasznára lenne az értelmi és kedélyi oktatásnak, azt nem kell bővebben fejtegetni!

Hiszen, hogy egy Arany-idézettel végezzem, a jövő nemzedék életére nem lesz közömbös, ha:

«Felhangzik az ének, a szív ere pezsdül
S előterem a mult bústól, örömetül!»

(Csaba Királyfi. Előhang.)

LARATÓB VINCE.